

ZMIANY NA RYNKU USŁUG FINANSOWYCH W KONTEKŚCIE DYREKTYWY PAD

Streszczenie:

Rynek usług finansowych to rynek, który ulega ciągłym przemianom. W związku z integracją europejską dążeniem organów unijnych jest zapewnienie sprawnego przepływu dóbr, usług i kapitału pomiędzy krajami na Starym Kontynencie. Drogą do zapewnienia integracji są odpowiednie przepisy prawne. Jednym z takich przepisów jest tzw. dyrektywa PAD, której celem jest zapewnienie równości traktowania konsumenta na rynku płatności w obrębie Europy. Dyrektywa zmierza do harmonizacji rynku finansowego w zakresie płatności w UE, ułatwienia przenoszenia rachunków zarówno w kraju macierzystym jak i pomiędzy państwami Unii, dąży do transparentności i porównywalności ponoszonych przez klientów opłat, jak również do zapewnienia dostępu do rachunku płatniczego dla każdego. Celem artykułu jest analiza wpływu dyrektywy PAD na rynek usług finansowych. Autor stawia tezę, że ustanowiona regulacja wpłynie na poprawę transparentności świadczonych usług, jak również przyczyni się do rozwoju obrotu bezgotówkowego.

Słowa kluczowe: dyrektywa PAD, płatności bezgotówkowe, usługi finansowe, usługi płatnicze, rachunek płatniczy.

Wprowadzenie

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/92/UE z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie porównywalności opłat związanych z rachunkami płatniczymi, przenoszenia rachunku płatniczego oraz dostępu do podstawowego rachunku płatniczego (ang. Payment Accounts Directive, dalej: Dyrektywa PAD) została ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej we wrześniu 2014 roku. Państwa członkowskie Unii Europejskiej mają dwa lata na jej wdrożenie. Termin implementacji upływa 18 września 2016 r. Ten przepis prawa jest krokiem do upowszechnienia idei obrotu bezgotówkowego, zmierzającym do zastąpienia pieniądza utrzymywanego w formie banknotów i bilonów pieniądzem utrzymywanym na rachunkach płatniczych, krokiem idącym w stronę ubankowienia społeczeństwa. Ideą dyrektywy jest także dążenie do zwiększenia możliwości swobodnego przepływu towarów, dóbr i usług, kapitału w obrębie Unii Europejskiej. W związ-

ku z rozszerzaniem się działalności transgranicznej dostawców usług płatniczych dąży się do eliminacji możliwych przeszkód w korzystaniu z ich produktów. Różne prawo dotyczące produktów takich jak rachunki płatnicze, opłaty za te rachunki, przenoszenie rachunków jest szkodliwe dla konkurencyjności w UE. Dyrektywa ma zwiększyć wybór produktów finansowych dla konsumentów oraz podnieść jakość i przejrzystość ofert.

W ostatnich latach obserwuje się wyraźne zmiany na rynku rozliczeń, zastępowanie tradycyjnych form płatności licznymi innowacjami, które umożliwiają dokonywanie transakcji bez udziału fizycznego pieniądza. Posiadanie konta płatniczego oraz instrumentów płatniczych umożliwia szybsze i sprawniejsze dokonywanie płatności za nabywane dobra. Jednocześnie w Polsce istnieje duże przywiązanie do gotówki¹, co prowadzi do ograniczonego korzystania z wprowadzanych na rynku innowacji, wolniejszej adaptacji do rozwiązań stosowanych w innych krajach europejskich, a często do ponoszenia wyższych kosztów transakcyjnych². Jednocześnie zaufanie do banków nie jest wysokie. Zgodnie z Diagnostą Społeczną za 2015 r. będącą kompleksowym badaniem warunków i jakości życia Polaków prowadzone rokrocznie przez zespół ekspertów i socjologów pod kierunkiem J. Czapińskiego zaufanie do banków komercyjnych zadeklarowało 26% respondentów [Czapiński, Panek, 2015].

Celem niniejszego artykułu jest analiza Dyrektywy PAD jako aktu prawnego wpływającego na rynek usług finansowych oraz konsekwencji jej implementowania do polskiego porządku prawnego. Autor tekstu stawia tezę, iż Dyrektywa wpłynie na zwiększenie transparentności w obszarze ofert płatności oraz rozwój obrotu bezgotówkowego. W opracowaniu wykorzystano jakościowe metody badania. Przeprowadzono analizę aktów prawnych oraz raportów, a także materiału statystycznego.

1. Rynek usług finansowych

Zdefiniowanie pojęcia usług finansowych jest bardzo trudne. Zarówno na gruncie prawa polskiego jak i prawa UE brak jest jednolitej, ogólnej definicji usługi finansowej (także używane zamiennie: świadczenia finansowego). Celem

¹ 81,8% Polaków dokonuje płatności gotówką za wszelkie płatności detaliczne [Kozłiński, 2013, s. 122]; Zgodnie z badaniami przeprowadzonymi przez PMR 52% badanych zadeklarowało, iż nie używa karty debetowej i obciążeniowej. Najczęściej badani wskazywali, że nie czuli takiej potrzeby (50% spośród osób nie używających kart). Drugą przyczyną najczęściej wymienianą przez respondentów była nieufność w stosunku do takiej formy płatności (13%), a także obawa, że posiadając kartę płatniczą można stracić kontrolę nad własnymi wydatkami – 6%. Procent osób nie używających kart kredytowych jest jeszcze wyższy (86% spośród wszystkich badanych). Najczęściej respondenci wskazują, że nigdy nie było takiej potrzeby (64%). Część osób nie ufa tej formie płatności (13%) lub boi się utraty kontroli nad własnymi wydatkami (10%) [Bednarowska, Pułkośnik, 2013].

² Jako przykład może posłużyć opłata rachunków w placówkach kasowych, w których należy uiścić dodatkową opłatę chcąc dokonać zapłaty za np. prąd czy gaz, natomiast przelewy umożliwiające zapłatę w ramach posiadanego rachunku bankowego są zwolnione z dodatkowych opłat.

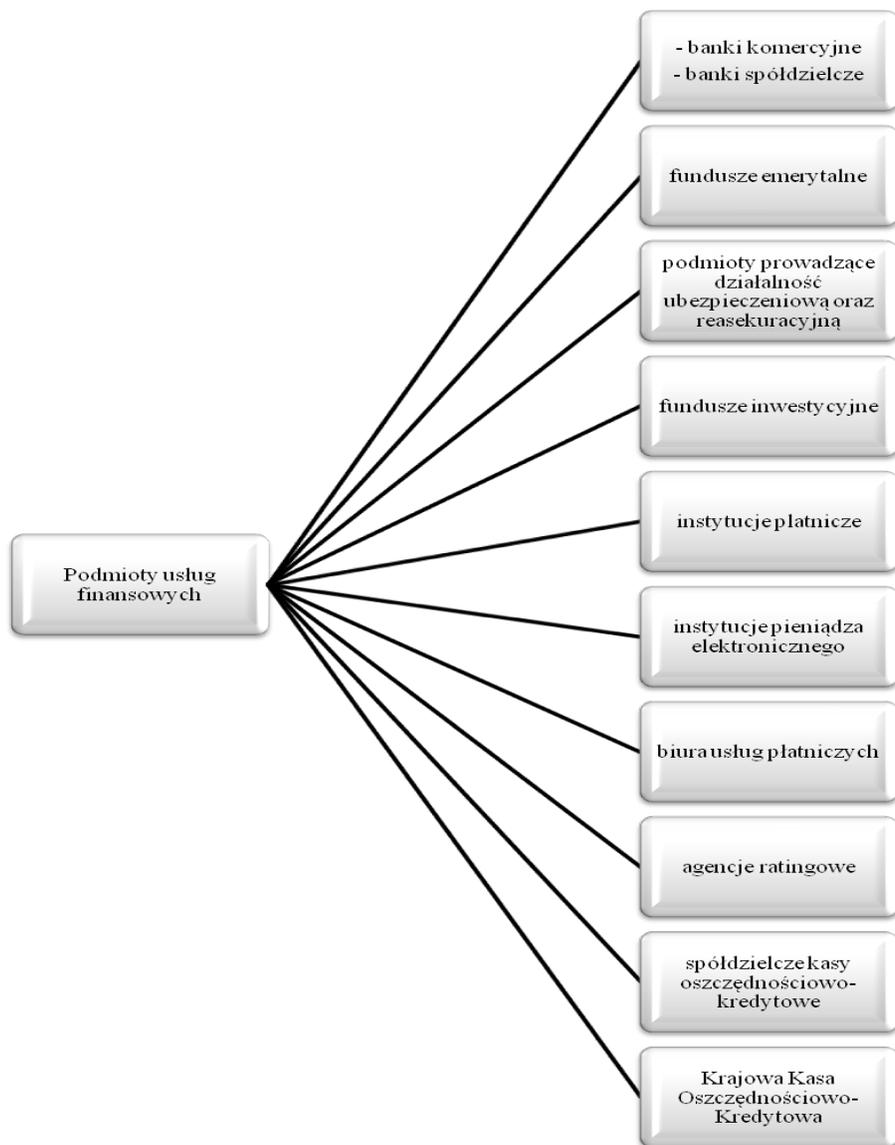
określenia terminu usługi finansowe należy odnieść się do katalogu czynności, które opisują w sposób intuicyjny te usługi [Rutkowska-Tomaszewska, 2014, Tereszkiewicz, 2015]. W dyrektywie 2002/65/WE z dnia 23 września 2002 r. o świadczeniu usług finansowych na odległość na rzecz konsumentów „usługa finansowa” oznacza wszelkie usługi o charakterze bankowym, kredytowym, ubezpieczeniowym, emerytalnym, inwestycyjnym lub płatniczym (art. 2 lit. b dyrektywy 2002/65/WE). Ponadto dyrektywa 2011/83/WE w sprawie praw konsumentów, zmieniająca dyrektywę Rady 93/13/EWG i dyrektywę 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz uchylająca dyrektywę Rady 85/577/EWG i dyrektywę 97/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w art. 2 pkt 12 definiuje usługę finansową w ten sam sposób jak dyrektywa 2002/65/WE. Zatem omawiane pojęcie definiowane jest poprzez aktywność instytucji finansowych, którymi są instytucje kredytowe, ubezpieczeniowe, inwestycyjne i płatnicze. Jest to zgodne z ideą regulacji unijnych, zgodnie z którymi na początku wskazuje się katalog usług finansowych, a w dalszej kolejności wyodrębnia typy instytucji finansowych poprzez przypisanie im zespołów czynności dla nich specyficznych które odpowiadają ich zadaniom statutowym i ustawowym [Fojcik-Mastalska, 1996, s. 169].

Za usługę finansową można zatem uznać usługę świadczoną przez podmiot działający w sektorze usług finansowych, która wiąże się z inwestowaniem i pozyskiwaniem środków pieniężnych oraz zapewnieniem przepływu środków pieniężnych pomiędzy uczestnikami rynku finansowego [Iwanicz-Drozdowska, 2008, s. 15]. Usługi finansowe mogą być zatem świadczone jedynie przez określone podmioty na rzecz zarówno profesjonalnych uczestników rynku jak i konsumentów. Rysunek nr 1 przedstawia podmioty rynku finansowego podlegające nadzorowi w Polsce w podziale na segmenty zgodnie z Ustawą z dnia 21 lipca 2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym. Te podmioty dokonują kreacji usług finansowych, są zatem czynnymi uczestnikami rynku. Obok nich działają także inne jednostki nie ujęte na rysunku – pośrednicy usług finansowych. Nie kreują usługi, a jedynie inwestują lub pozyskują środki pieniężne zapewniając odpowiedni przepływ środków pomiędzy uczestnikami rynku. Można ich zatem nazwać biernymi uczestnikami rynku.

Na rysunku przedstawiono główne podmioty nadzorowane działające na rynku usług finansowych. Oprócz powyższych na omawianym rynku usługi finansowe mogą być świadczone także m.in. przez oddziały zagranicznych instytucji pieniądza elektronicznego, firmy inwestycyjne wchodzące w skład konglomeratu finansowego. Świadczone usługi finansowe na podstawie powyższego rysunku możemy podzielić na następujące grupy usług:

- bankowe,
- ubezpieczeniowe,
- inwestycyjne,
- płatnicze.

Rysunek 1. Podmioty rynku usług finansowych – podział według obowiązujących je regulacji prawnych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Ustawa z dnia 21 lipca 2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym, art. 1.

Należy przy tym zauważyć, że podmioty wskazane na rysunku w zakresie otrzymanych pozwoleń na działalność, mogą świadczyć kilka z przedstawionych usług – np. banki świadczą usługi bankowe, jednocześnie także usługi płatnicze. Z. Polański [2003] wskazuje, że usługi finansowe mają w większości charakter zindywidualizowany, dotyczą rynku pieniężnego i kapitałowego, mogą

być krajowe i międzynarodowe, a także mogą dotyczyć transakcji kasowych oraz terminowych.

Pojęcie usługi finansowej pojawiło się w prawie polskim po raz pierwszy w Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny. Ustanowiono wówczas rozdział 2a, w którym w art. 16a ust 1 stwierdza się, że usługami finansowymi w rozumieniu ustawy są w szczególności:

- 1) czynności bankowe,
- 2) umowy kredytu konsumenckiego,
- 3) czynności ubezpieczeniowe,
- 4) umowy uczestnictwa w: funduszu inwestycyjnym otwartym, specjalistycznym funduszu inwestycyjnym otwartym, funduszu inwestycyjnym zamkniętym, specjalistycznym funduszu inwestycyjnym zamkniętym i funduszu inwestycyjnym mieszanym.

Zastosowanie zwrotu „w szczególności” wskazuje, że jest to katalog otwarty. Jak zauważa E. Rutkowska-Tomaszewska [2014] jednoznaczne określenie zamkniętego katalogu usług finansowych na gruncie prawa polskiego i unijnego nie jest możliwe, gdyż taki katalog nie istnieje. Brak również jednolitych poglądów przedstawicieli nauki w tym zakresie. Usługą finansową będzie usługa świadczona przez instytucję finansową, a jej cechą charakterystyczną jest ścisły związek ze środkami pieniężnymi. Ponadto usługi te charakteryzują się wyraźnie zwiększonym (w porównaniu z innymi usługami) ryzykiem ekonomicznym, które jest nierównomiernie rozłożone między stronami [Rutkowska-Tomaszewska, 2014].

Rynek usług finansowych postrzegany jest jako niezwykle atrakcyjny i rozwijający się w bardzo szybkim tempie segment rynku finansowego. W niektórych krajach dąży się do rozwoju usług finansowych, w szczególności do posiadania przez obywateli rachunku bankowego, który jest dotowany przez państwo, dzięki czemu pomaga zapobiegać wykluczeniu społecznemu jednocześnie promując obrót bezgotówkowy i elektroniczne instrumenty płatnicze [Szpringer, 2009, s.19]. Jednocześnie postępująca integracja krajów w Europie, swobodny przepływ na rynkach pracy i kapitału sprawia, że jednolity rynek usług finansowych w Unii Europejskiej staje się kluczowy dla dalszego rozwoju gospodarczego. Stanowi on o rozwoju handlu elektronicznego oraz usług transgranicznych.

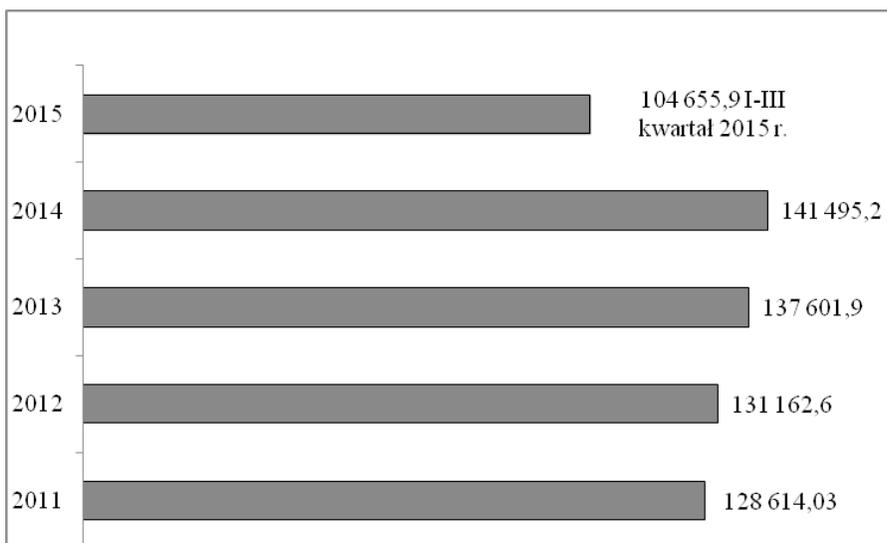
Zasady regulujące rynek usług finansowych w UE nie zostały w pełni zharmonizowane, a zdaniem niektórych przedstawicieli doktryny nie zostały zharmonizowane odpowiednio [Avouleas, 2000, s.72]. W związku z tym usługi finansowe świadczone transgranicznie podlegają asymetrycznym uregulowaniom prawnym. Negatywnym efektem niedostosowania stanu prawnego do wymogów rynku są wysokie koszty transakcyjne, a to wpływa na obniżenie zaufania konsumenta do transgranicznych usług finansowych [B. Gnela, 2007]. Konsument jest stroną, która wymaga ochrony przy zawieraniu umowy, a potem przy wykonaniu jej postanowień. Legislacja zmierza więc do ochrony interesów klienta podmiotu świadczącego usługi finansowe, zwiększenia jego wiedzy i określenia zakresu informacji, które umożliwią mu swobodne dokonanie wyboru dostawcy usługi.

2. Gotówka oraz karty płatnicze na rynku usług finansowych

W Europie obserwuje się zastępowanie gotówkowego rozliczania płatności poprzez bezgotówkowe instrumenty płatnicze. Obrót bez udziału fizycznego pieniądza realizuje się głównie poprzez karty płatnicze. Liderem pod względem wykorzystania kart płatniczych do transakcji bezgotówkowych w 2013 r. była Szwecja (90,5%), a na drugim miejscu znalazła się Finlandia (88,3%). W Polsce poziom wykorzystania kart płatniczych dla płatności bezgotówkowych w 2013 r. wyniósł 64,5% natomiast średnia dla Unii Europejskiej ukształtowała się na poziomie 77% [www1]. Rośnie zapotrzebowanie na korzystanie z kart płatniczych, elektroniczne instrumenty płatnicze, płatności za pośrednictwem Internetu oraz płatności mobilne wykorzystujące komputer oraz telefony komórkowe, korzystanie z których wymaga posiadania rachunku płatniczego. Obrót bezgotówkowy³ zyskuje na popularności wraz ze wzrostem aprobaty społecznej na te rozliczenia, tym samym rozwoju sieci sklepów-akceptantów bezgotówkowych płatności. Także w Polsce, mimo przywiązania do gotówki oraz braku zaufania do sektora usług finansowych, liczba wydanych kart płatniczych wzrasta rokrocznie. Użytkownicy cenią płatność kartą zwłaszcza za jej szybkość zastosowania w przypadku płatności bezstykowych oraz bezpieczeństwo i wygodę używania [Ślażyńska-Kluczek, 2015]. Poniższe zestawienie obrazuje liczbę kart płatniczych ogółem (karty debetowe, karty obciążeniowe, karty kredytowe, karty przedpłacone) w ostatnich 5-ciu latach w Polsce. Należy zaznaczyć, że dane dla 2015 r. obejmują trzy pierwsze kwartały.

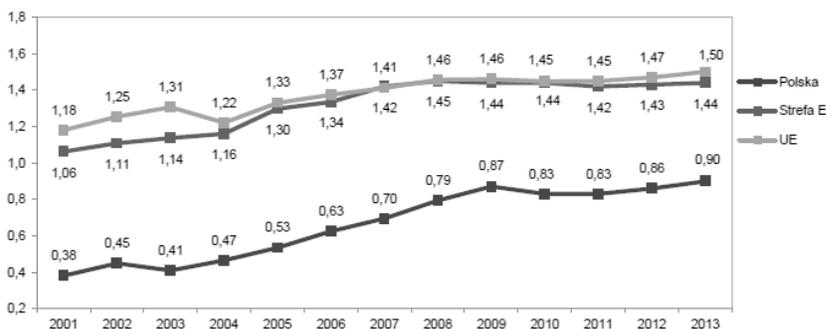
Zgodnie z raportem sporządzonym przez Narodowy Bank Polski [NBP, 2014] liczba kart płatniczych na 1 mieszkańca Polski systematycznie wzrastała - z 0,38 w 2001 r. do 0,87 w 2009 r., natomiast w latach 2010 – 2011 spadła nieznacznie do poziomu 0,83. W 2013 odnotowano wzrost wskaźnika do poziomu 0,90, czyli do najwyższego dotychczas poziomu. Jednakże średnia liczby kart płatniczych na jednego mieszkańca w Unii Europejskiej jest wyższa. Obrazuje to wykres nr 2.

³ obrót bezgotówkowy definiowany jest jako rozliczenia pieniężne, w których na każdym etapie cyklu rozliczeniowego dokonywany jest transfer środków pieniężnych z i na rachunki bankowe (lub konta własne banków), a więc zarówno po stronie dłużnika (płatnika), jak i po stronie wierzyciela (beneficjenta) oraz w rozrachunkach pomiędzy bankami rozliczenie przybiera wyłącznie formę zapisów na rachunkach bankowych rozliczających się podmiotów (z wyjątkiem zapłaty instrumentem pieniądza elektronicznego, gdzie ma miejsce transfer środków pieniężnych z instrumentu pieniądza elektronicznego na urządzenie go akceptujące). Transakcje bezgotówkowe dotyczą zatem rozliczeń pieniężnych, w których obie strony rozliczenia (dłużnik i wierzyciel) posiadają rachunek bankowy i na żadnym etapie rozliczeń nie dochodzi do użycia gotówki. Charakter transakcji bezgotówkowej ma również transakcja płatnicza z wykorzystaniem instrumentu pieniądza elektronicznego; definicja przytoczona za raportem NBP: Diagnoza stanu rozwoju obrotu bezgotówkowego w Polsce, Departament Systemu Płatniczego, Warszawa 2013 r., s. 3

Wykres 1. Liczba wydanych kart płatniczych w Polsce w latach 2011-2015 w tys sztuk

Źródło: [www2]

Wykres 2. Liczba kart płatniczych na jednego mieszkańca w latach 2001-2013

Źródło: NBP [2014].

Należy wskazać, że liczba transakcji bezgotówkowych w Unii Europejskiej w stosunku do liczby mieszkańców w roku 2012 była prawie 2,5 razy większa niż w Polsce. Wyższe niż Polska wartości tego wskaźnika odnotowywały też Węgry i Czechy. Najniższy udział gotówki w liczbie transakcji cechował takie kraje jak: Finlandia, Dania, Holandia, Szwecja, Francja, Wielka Brytania. Jednakże warto zauważyć, że w latach 1998-2012 liczba wyemitowanych kart płatniczych w Polsce wzrosła 9 razy, a liczba transakcji dokonywanych przy ich użyciu 30 razy, ponadto 35 razy zwiększyła się wartość transakcji dokonywanych kartami [Uczelnia Łazarskiego, 2014].

Analizując zmiany na rynku usług finansowych, a w szczególności usług płatniczych należy zauważyć, że pieniądź jako środek płatności, niezależnie od jego formy (pieniądz gotówkowy, bezgotówkowy czy elektroniczny), jest dobrem bardzo specyficznym – korzystanie z niego nie jest bowiem celem samym w sobie, a jedynie sposobem uzyskania dostępu do innych dóbr. Bezpośrednim następstwem tego faktu jest jego niska elastyczność cenowa. W przypadku wzrostu ceny transakcji – w efekcie większych kosztów użycia określonego instrumentu płatniczego – konsumenci raczej nie zrezygnują z planowanych zakupów, zamiast tego będą próbowali zmienić instrument płatniczy [Spencer, 2001, s. 70].

Dla urzeczywistnienia obrotu bezgotówkowego realizowanego kartami płatniczymi niezbędne jest posiadanie rachunku płatniczego. W kolejnych punktach przedstawiono regulacje dotyczące rachunków płatniczych w dyrektywie PAD.

3. Funkcjonowanie rynku płatniczego w świetle dyrektywy PAD

Dyrektywa PAD zmienia rynek usług finansowych. Wprowadza wymogi, które harmonizują zasady dostępu do rachunku płatniczego w Europie, wskazuje w jaki sposób rachunek ten może zostać przenoszony pomiędzy podmiotami oferującymi usługi prowadzenia rachunków, a także chroniąc konsumenta zapewnia porównywalność funkcjonalności rachunków, jak również porównywalność opłat, które wiążą się z jego prowadzeniem.

Omawiany akt prawny dąży do zwiększenia zaufania do obrotu bezgotówkowego na terenie Unii Europejskiej, wprowadza tzw. podstawowy rachunek płatniczy dla klientów, którzy dotychczas nie posiadali takiego rachunku oraz implementuje mechanizmy mające za zadanie zwiększyć świadomość oraz aktywność konsumentów w zakresie korzystania z usług płatniczych. Badania prowadzone przez Komisję Europejską wykazały, że:

- około 58 milionów konsumentów w UE, tj. ok. 9 proc., nie posiada rachunku płatniczego, a 25 milionów z powyższych chciałoby taki rachunek otworzyć,
- jedynie 16 proc. konsumentów w UE w ciągu ostatnich pięciu lat przeniosło swój rachunek do innego banku,
- 25 proc. konsumentów w UE nie czuje się wystarczająco dobrze poinformowanych o wysokości opłat [www3].

Na rynku europejskim istnieje zatem popyt na produkty płatnicze, który nie jest w wystarczający sposób zaspokajany przez stronę podażową. Na podstawie powyższych badań można wnioskować, że oferta instytucji finansowych nie jest odpowiednia dla części osób, które chciałyby założyć rachunek płatniczy.

3.1. Dostęp do podstawowego rachunku płatniczego w świetle dyrektywy PAD

Zgodnie z definicją w polskim prawodawstwie rachunek płatniczy to rachunek prowadzony dla jednego lub większej liczby użytkowników służący do

wykonywania transakcji płatniczych, przy czym przez rachunek płatniczy rozumie się także rachunek bankowy oraz rachunek członka spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej, jeżeli rachunki te służą do wykonywania transakcji płatniczych.⁴ Można więc mówić o rachunku płatniczym, jeśli za jego pośrednictwem dokonywane są transakcje płatnicze⁵ [www4].

Dyrektywa PAD wymaga, by każda instytucja oferująca rachunek płatniczy posiadała w swojej ofercie tzw. podstawowy rachunek płatniczy. Podstawowy rachunek płatniczy pozwala klientom na umieszczanie środków pieniężnych na rachunku, wypłacanie z niego gotówki, realizowanie i otrzymywanie transakcji płatniczych, w tym polecenia przelewu, wobec stron trzecich i od nich, włącznie z transakcjami przez internet oraz na transakcje kartą płatniczą. W założeniu klienci posiadający taki rachunek będą mieli prawo do wykonywania nieograniczonej liczby tego typu transakcji za darmo lub za umiarkowaną opłatą. Jednakże na szczelnie unijnym zdecydowano, iż państwa członkowskie mogą nakładać ograniczenia funkcjonalności rachunku lub wykluczyć możliwość udzielania przez instytucję finansową kredytu związanego z podstawowym rachunkiem płatniczym [www4]. W praktyce oznacza to decyzję organów krajowych co do udzielania kredytu w rachunku bieżącym (tzw. overdraft) lub wydawania karty kredytowej dla klientów chcących skorzystać z oferty rachunku podstawowego. Wydaje się to zasadne, gdyż rachunek ten ma w swoim założeniu służyć jedynie do najbardziej powszechnych transakcji. Natomiast rozszerzenie funkcjonalności rachunku – zamiana go na inny, może wiązać się z koniecznością ponoszenia dodatkowych opłat.

Ideą omawianych regulacji jest zagwarantowanie dostępu do podstawowego rachunku płatniczego dla imigrantów oraz obywateli mobilnych, stymulacja modernizacji gospodarki, ułatwienie swobody przemieszczania się oraz pomoc osobom najbardziej poszkodowanym społecznie [www4]. Każda osoba przebywająca w UE nie posiadając zameldowania czy stałego adresu zamieszkania powinna mieć możliwość otwarcia rachunku płatniczego. Nie chcąc doprowadzać do monopolu w zakresie takich rachunków oraz chcąc ułatwić zawieranie umowy o rachunek płatniczy, Parlament Europejski zdecydował, że w każdym kraju członkowskim omawiane rachunki będą posiadały wszystkie banki lub wystarczająca liczba banków, by klient mógł w łatwy sposób uzyskać dostępność do tej usługi, a oferty mogły być konkurencyjne. Wprowadzono także ograniczenie, że w danym kraju musi być co najmniej jeden bank, który oferuje rachunek płatniczy w formie podstawowej inaczej niż tylko przez internet.

Należy zauważyć, że podstawowy rachunek płatniczy może zostać otwarty tylko wówczas, gdy konsument nie ma jeszcze takiego rachunku otwartego w danym kraju. Jako metodę weryfikacji, czy tak jest w rzeczywistości przyjęto oświadczenie konsumenta. Wydaje się, że może to rodzić nadużycia. Brak scen-

⁴ Art. 2 pkt 25 Ustawy z dn. 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych

⁵ Ustawa o usługach płatniczych w art. 3 wskazuje jakie transakcje uznawane są za transakcje płatnicze. Są to: polecenia zapłaty, polecenia przelewu, transakcje przy użyciu karty płatniczej.

tralizowanej bazy pozwalającej stwierdzić, czy dana osoba posiada już rachunek o co najmniej podstawowych funkcjonalnościach uniemożliwi pełną weryfikację i będzie rodziło pokusę nadużycia zwłaszcza dla osób przebywających w danym kraju tymczasowo.

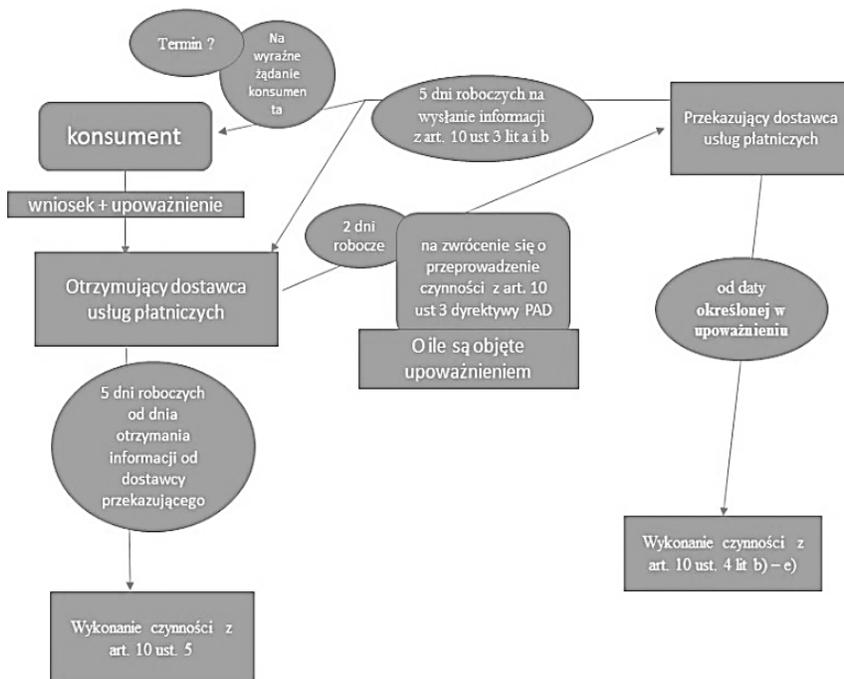
Także kwestia określenia wykazu usług podstawowych może budzić kontrowersje. Zgodnie z dyrektywą państwa członkowskie określają wykaz najbardziej reprezentatywnych usług oraz ich definicji i przekazują je nadzorcy unijnemu. Na szczeblu unijnym ustala się wspólne usługi, które będą miały spójne definicje i zostaną określone jako podstawowe. Natomiast określenie dodatkowych podstawowych funkcjonalności rachunku płatniczego będzie zależało od specyfiki danego kraju członkowskiego i pozostanie w gestii aparatu nadzoru. To z kolei może być przeszkodą do urzeczywistnienia procedury przenoszenia rachunku płatniczego, o której mowa w kolejnym punkcie opracowania.

3.2. Transparentność i porównywalność opłat oraz przenoszenie rachunku płatniczego według dyrektywy PAD

Jak zauważa B. Mróz [2014] dla części konsumentów mnogość dostępnych ofert może prowadzić do pewnego dyskomfortu, syndromu „przeciążenia poznawczego” i wynikającego stąd paraliżu decyzyjnego. B. Schwartz [2004] określił to zjawisko mianem „dyktatury nadmiaru”, a w jednym ze swoich esejów użył określenia „tyrania wyboru”. Dyrektywa ułatwia wybór konsumentowi najlepszego dla niego produktu. Przede wszystkim wprowadza obowiązek prowadzenia przez każdy z krajów członkowskich co najmniej jednej porównywarki internetowej umożliwiającej klientowi zaznajomienie się z rodzajami rachunków i ich funkcjonalnościami, które oferowane są w danym państwie. Należy pamiętać, że prawo do otrzymania przez klienta odpowiedniej informacji jest jego prawem nadrzędnym [Ślażyńska-Kluczek, 2015a, s. 80]. Celem porównywarki jest pokazywanie jak największej liczby ofert, by ująć znaczną część rynku zapewniając reprezentatywność. Władze danego państwa decydują o częstotliwości aktualizacji danych w przeglądarkach. Fakt postawienia organów państwowych jako podmiotów odpowiedzialnych za aktualizację danych w przeglądarkach niewątpliwie przyczyni się do zapewnienia odpowiedniego poziomu wiarygodności danych, a tym samym wpłynie na polepszenie transparentności usług finansowych.

Dyrektywa, wskazując na przenoszenie rachunków pomiędzy podmiotami, nie nazywa tej czynności nową usługą płatniczą. Nie jest to także czynność bankowa. Przeniesienie rachunku możliwe jest jedynie na wniosek klienta, który składa upoważnienie. Zatem jak zauważa W. Srokosz [www5] kwestią otwartą pozostaje, czy usługa ta wykonywana będzie na podstawie umowy, czy też jednostronnej czynności prawnej. Będzie to prowadziło do problemów prawnych. Także obszar dotyczący tajemnicy bankowej (tajemnicy zawodowej w przypadku SKOK i innych instytucji) może być obszarem problematycznym w procedurze przenoszenia rachunków. Schemat przeniesienia rachunku płatniczego uwzględniający czas, jaki ma podmiot oferujący usługę na realizację zadania przedstawiono na rysunku nr 2.

Rysunek 2. Przeniesienie rachunku płatniczego zgodnie z wymogami dyrektywy PAD

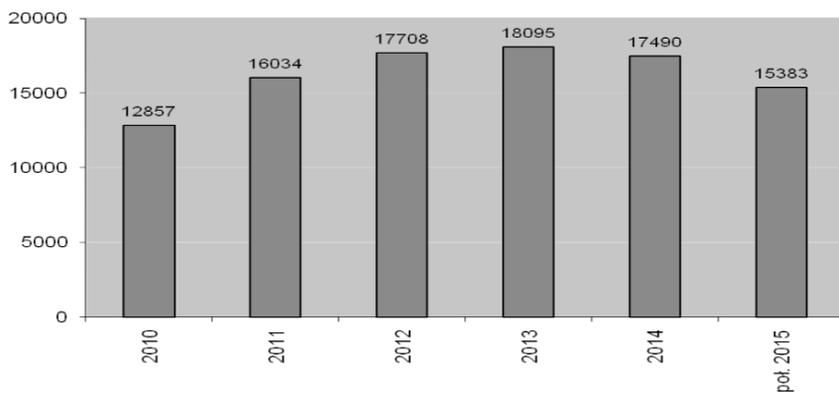
Źródło: [www5].

W Polsce przenoszenie rachunków cieszy się umiarkowanym zainteresowaniem⁶. Przeniesienie dokonywane jest poprzez system OGNIVO obsługiwany przez Krajową Izbę Rozliczeniową. Badania przeprowadzone przez TNS Polska w czerwcu 2015 r. na zlecenie Związku Banków Polskich [ZBP, 2015] wskazują następujące przyczyny przeniesienia rachunków przez klientów:

- 75% – zachęty ze strony innego banku,
- 60% – wysokie opłaty i prowizje,
- 28% – niemiła obsługa,
- 24% – nieatrakcyjna oferta.

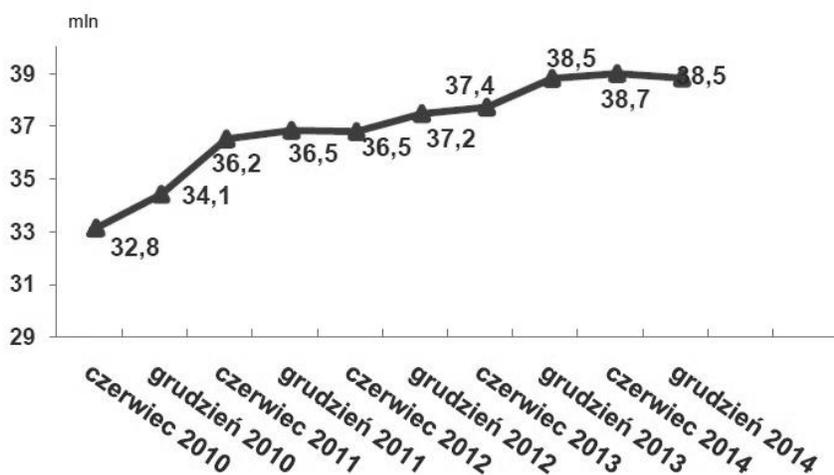
Liczba przeniesionych rachunków bankowych w latach 2010-2014 oraz I połowie 2015 r. przedstawiona jest na wykresie nr 3, natomiast liczba posiadanych rachunków w latach 2005- 2014 przedstawiona jest na wykresie nr 4.

⁶ Liczba rachunków bankowych w 2014 r. wyniosła około 40 mln [M. Kozakiewicz, M. Kwas, 2014], natomiast liczba przeniesionych rachunków od czasu wejścia w życie Rekomendacji Związku Banków Polskich dotyczącej dobrych praktyk w zakresie przenoszenia rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych dla klientów indywidualnych na polskim rynku bankowym, tj. 1 stycznia 2010 r. wyniosła 97,6 tys [ZBP, 2015].

Wykres 3. Liczba przeniesionych rachunków bankowych w latach 2010-2014 oraz I połowie 2015 r.

Źródło: Związek Banków Polskich [2015, s. 2]

Wykres 4. Liczba rachunków bankowych w Polsce w latach 2010-2014 w mln sztuk

Źródło: Tochmański [2015, s.12]

Na podstawie powyższych danych można stwierdzić, że przenoszenie rachunków bankowych w Polsce kształtowało się na poziomie 0,4-0,5 promila. Dyrektywa PAD dąży do ułatwienia procesu przenoszenia rachunków płatniczych, wskazując że konsument powinien mieć możliwość przenoszenia rachunków w obrębie całej Unii Europejskiej na jednolitych zasadach. Ma to także doprowadzić do zmniejszenia obciążeń administracyjnych dostawców usług płatniczych, którzy chcieliby oferować swoje produkty w innym niż kraj pochodzenia. Procedura przenoszenia rachunku powinna być płatna jedynie do wysokości kosztów poniesionych przez usługodawcę.

Wraz z przeniesieniem rachunku konsument może przenieść stałe polecenia przelewu, upoważnienia dotyczące polecenia zapłaty i inne zlecenia stałe. Wprowadzone dyrektywą porównywarki internetowe pozwolą klientowi na wybranie odpowiadającej mu oferty. W zamierzeniu legislatora łatwe i bezpieczne⁷ przenoszenie rachunku umożliwi sprawne procedowanie zmiany usługodawcy. Jednakże w dyrektywie nie określono przedziału czasowego, w którym instytucja dotychczas świadcząca usługi finansowe ma przekazać zlecenia płatnicze nowej instytucji wybranej przez klienta, co może rodzić potencjalne problemy w przypadku stałych terminowych zleceń. Dodatkowo dni robocze poszczególnych krajach UE różnią się ze względu na różnorodność świąt. Może zajść sytuacja, że zlecone u poprzedniego dostawcy usługi finansowe, nie zostaną zrealizowane w terminie, gdyż nowy dostawca nie otrzyma informacji pozwalających na ich realizację w odpowiednim czasie.

Podsumowanie

Rozwój obrotu bezgotówkowego wydaje się nieuniknioną konsekwencją prowadzenia nowych rozwiązań technicznych. Jednocześnie osoby, które nie posiadają rachunku płatniczego stają się wykluczone społecznie, a ich koszty w związku z ponoszonymi transakcjami są wyższe, niż koszty pozostałych uczestników rynku. Dyrektywa PAD, jak pokazano w niniejszym opracowaniu, ma za zadanie przyczynić się do umożliwienia założenia rachunku płatniczego osobom, które go dotychczas nie posiadają. W związku z tym, że barierą założenia konta są koszty jego utrzymania oraz koszty związane z jego obsługą, dyrektywa PAD proponuje rachunki bezpłatne lub, jeśli zadecydują tak władze kraju członkowskiego, rachunki za rozsądną opłatą. Wydaje się, że dzięki temu zwiększy się liczba osób posiadających rachunki. Dodatkowo osoby przebywające tymczasowo poza miejscem zamieszkania będą uprawnione do założenia takiego rachunku.

Jednocześnie transparentność rynku wymuszona przez porównywarki internetowe zwiększy zaufanie do instytucji finansowych, co z kolei przyczyni się do większego wykorzystania obrotu bezgotówkowego realizowanego za ich pośrednictwem. Osoby przemieszczające się w celach zarobkowych czy turystycznych będą mogły swobodnie przenosić rachunki płatnicze w obrębie krajów europejskich.

Wprowadzenie ogólnoeuropejskich przepisów dotyczących płatności nie jest wolne od kwestii problematycznych. Dostosowanie się instytucji finansowych do wymogów dyrektywy może być w początkowej fazie wyzwaniem, zwłaszcza jeśli chodzi o współpracę z zagranicznymi jednostkami w odniesieniu do przenoszenia rachunków klientów. Jednocześnie wyrażenie „rozsądna opłata” za rachunek, który w swoim założeniu ma skłonić osoby jego nie posiadające do korzystania z usług podmiotów finansowych może budzić niepokój.

⁷ Zgodnie z pkt 33 preambuły dyrektywy PAD konsumenci nie będą ponosić kosztów spowodowanych błędami któregośkolwiek z dostawców usług płatniczych zaangażowanych w proces przenoszenia.

Wydaje się jednak, że transparentność wymuszona jednolitym słownikiem usług wpłynie na świadomość klienta usług finansowych i zapewni mu możliwość wyboru najlepszej dla niego oferty.

Literatura

- Avgouleas Emiliós. 2000. "The harmonization of rules of conduct in EU financial markets: economic analysis, subsidiary and investor protection", *European Law Journal*, vol 6 nr 1.
- Bednarowska Zofia, Pułkošnik Wioleta. 2013. *Dlaczego Polacy wolą gotówkę od elektronicznych pieniędzy?* Warszawa: PRM.
- Gnela Bogusława (red.). 2007. *Ochrona konsumenta usług finansowych. Wybrane zagadnienia prawne*. Warszawa: Oficyna.
- Czapiński Janusz, Panek Tomasz (red.). 2015. *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*. Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego.
- Fojcik-Mastalska Eugenia. 1996. *Prawo bankowe Unii Europejskiej. Mechanizmy i zakres harmonizacji*. Wrocław: Unimex.
- Iwanicz-Drozdowska Małgorzata. 2008. *Bezpieczeństwo rynku usług finansowych. Perspektywa Unii Europejskiej*. Warszawa: Szkoła Główna Handlowa.
- Kozakiewicz Mariusz, Kwas Marek. 2014. *Prognoza wybranych wskaźników rozwoju obrotu bezgotówkowego na lata 2014-2020*. Warszawa: Narodowy Bank Polski.
- Koźliński Tomasz. 2013. *Zwyczajne płatnicze Polaków*. Warszawa: Narodowy Bank Polski.
- Mróz Bogdan. 2014. "Konsument w sieci – wyzwania i zagrożenia". *Handel wewnętrzny* nr 4(351): 202-212.
- Narodowy Bank Polski. Departament Systemu Płatniczego. 2013. *Diagnoza stanu rozwoju obrotu bezgotówkowego w Polsce*. Warszawa.
- Narodowy Bank Polski. Departament Systemu Płatniczego. 2014. *Porównanie wybranych elementów polskiego systemu płatniczego z systemami innych krajów Unii Europejskiej za 2013 r.* Warszawa. (do wykresu)
- *Pieniądz gotówkowy i bezgotówkowy a rozwój polskiej gospodarki*. 2014. Warszawa: Uczelnia Łazarskiego.
- Rutkowska-Tomaszewska Edyta. 2014. „Praktyki naruszające zbiorowe interesy konsumentów na rynku usług finansowych ze szczególnym uwzględnieniem rynku usług bankowych na przykładzie wybranych najnowszych decyzji Prezesa UOKiK”. *Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny* nr 5/3.
- Schwartz Barry. 2004. "The Tyranny of Choice". *Scientific American* April.
- Spencer Peter. 2001. *Regulation of the payments market and the prospect for digital money*. Basel: Bank for International Settlements.
- Szpringer Włodzimierz. 2009. *Społeczna odpowiedzialność banków: Między ochroną konsumenta a osłoną socjalną*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Ślażyńska-Kluczek Dorota. 2015. „Analiza opłaty interchange”. *Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku. Nauki Ekonomiczne* tom XXII: 225.
- Ślażyńska-Kluczek Dorota. 2015a. „Obowiązki informacyjne dostawców usług płatniczych w Polsce i Europie”. *Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie* nr 2/35.

- Tereszkievicz Piotr. 2015. *Obowiązki informacyjne w umowach o usługi finansowe. Studium instrumentów ochronnych w prawie prywatnym i prawie unijnym*. Lex: Wolters Kluwer.
- Tochmański Adam. 2015. *Dlaczego warto korzystać z rachunków bankowych i płatności bezgotówkowych*. Gdańsk: Narodowy Bank Polski.
- Związek Banków Polskich. 2015. *Informacja nt. stanu wykorzystania przez konsumentów możliwości przenoszenia rachunków bankowych zgodnie z Rekomendacją Związku Banków Polskich w I półroczu 2015 roku*. Warszawa.

Akty prawne

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2002/65/UE z dnia 23 września 2002 r. o świadczeniu usług finansowych na odległość na rzecz konsumentów. Dz. Urz. UE L 271.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z dnia 25 października 2011 r. w sprawie praw konsumentów, zmieniająca dyrektywę Rady 93/13/EWG i dyrektywę 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz uchylająca dyrektywę Rady 85/577/EWG i dyrektywę 97/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady. Dz. U. UE L 304/64.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/92/UE z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie porównywalności opłat związanych z rachunkami płatniczymi, przeniesienia rachunku płatniczego oraz dostępu do podstawowego rachunku płatniczego. Dz. Urz. UE L 257.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny. Dz.U. z 2004 nr 116 poz. 1204.
- Ustawa z dnia 21 lipca 2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym. Dz. U. z 2012 r. poz. 1149, z późn. zm.

Strony internetowe

- [www1]https://www.nbp.pl/systemplatniczy/obrot_bezgotowkowy/porownanie_UE_2013.pdf
- [www2] www.nbp.pl
- [www3]http://www.cep.eu/fileadmin/user_upload/cep.eu/Analysen/COM_2013_266_Basiskonten/cepPolicyBrief_COM_2013__266_Basic_account.pdf
- [www4]<http://www.europarl.europa.eu/news/pl/news-room/20140411IPR43466/Podstawowy-rachunek-p%C5%82atniczy-dla-wszystkich>
- [www5] www.witoldsrokosz.pl

CHANGES ON THE FINANCIAL SERVICES MARKET IN LIGHT OF PAD DIRECTIVE

Summary:

The financial services market has been undergoing significant change in recent years. Due to the European integration there is a need for efficient flow of goods, services and capital between countries. This paper analyzes PAD directive as one of the key legislative developments affecting the market and examines some important issues facing the financial services market and its regulation. The main aim of analyzed legislative framework is to help the EU internal market in improving the work of payment accounts. It seeks to improve transparency and comparability of fee information, enable easy and fast switching of payment accounts and ensure the access to basic bank accounts. This paper discusses whether this regulation could have a positive impact on transparency of financial services offer and increase in cashless payments.

Keywords: PAD directive, cashless payments, financial services, payment services, payment account.